

INGLIS TILINDEGI SÓZLERDI QARAQALPAQ TILINE AWDARMALAĞANDA KONTEKSTTİN TÁSIRI

Usaxov Rustem Muratovich

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti 1-kurs doktoranti

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10531917>

ARTICLE INFO

Received: 12th January 2024

Accepted: 18th January 2024

Online: 19th January 2024

KEY WORDS

Awdarma, kontekst, inglís tili, qaraqalpaq tili, kóp mánililik, mádeniy ayırıqshalıqlar, lingvistik nuanslar.

ABSTRACT

Sózlerdi bir tilden ekinshi tilge awdarmalawda, ásirese, inglís tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarmalawda sózlerdiń qaysı kontekstte qollanıwına itibar qaratıw kerek. Kontekst sóz hám awdarmanıń anıq mánisin anıqlawda tiykarǵı rol oynaydı. Inglís tilindegi birdey sóz bir neshe qıylı mániske iye bolıwı múmkin hám qaraqalpaq tiline awdarma etilgende tiyisli awdarmanı tańlaw kontekstke baylanıslı bolıwı múmkin. Bul maqalada inglís tilindegi sózlerdiń qaraqalpaq tiline awdarmasına konteksttiń tásiri kórip shıǵıladı hám kontekst sózdiń awdarması hám anıq mánisin qanday ózgeritiwi múmkinligin kórsetiw ushın mısallar keltiriledi.

Inglís hám qaraqalpaq tilleri ortasında awdarmalaw hár eki tildiń grammatikası, sózlik baylıǵı hám mádeniy qásiyetlerindegi ayırmashılıqlar sebepli qıyın bolıwı múmkin. Mısalı, qaraqalpaq tilinde inglís tiline tuwrı awdarmalaw qıyın bolǵan ayırıqsha túsinik hám sóz dizbekler bar. Bunnan tisqari, sóz tártibi sıyaqlı grammatikadaǵı ayırmashılıqlar tuwrı awdarmanı qıyınlastırıwı múmkin [3].

Taǵı bir qıyınshılıq sonnda, ayırım inglís sózlerdiń qaraqalpaq tilinde tuwrıdan-tuwrı ekvivalenti bolmawı múmkin, bul bolsa dóretiwshilik awdarmanı talap etedi.

Mádeniy ayırmashılıqlar awdarmaǵada tásir etiwı múmkin, sebebi bázi atamalar yamasa súwretler túrli mádeniyatlarda hár qıylı mánis yamasa awqamlarǵa iye bolıwı múmkin.

Bul qıyınshılıqlardı hám inglís tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarmalawda olardı saplastırıw jolları tómendegiler:

1. Kontekst hám onıń awdarmanı tańlawǵa tásiri:

Kontekst sózdiń mánisin qanday ózgeritiwi múmkinligin kórip shıǵıw kerek. Inglís tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarmalawda kontekst sózdiń anıq mánisin anıqlawda sheshiwshi rol oynaydı. Kontekst awdarmanı keskin ózgeritiwi múmkin, sebebi inglís tilinde birdey sóz bir neshe mániske iye bolıwı múmkin hám tiyisli awdarmanı tańlaw kontekstke baylanıslı. Mısalı, inglís tilindegi “fast” sózi qaraqalpaq tiline “tez” dep awdarma etilgen bolsa da, kontekstke kóre, bul sóz “shuǵıla”, “tezlik” yamasa “jildam” dep te awdarma etiliwi múmkin. Bul kontekst awdarmanı tańlaw hám sózdiń anıq mánisin qanday ózgeritiwi

múmkínligin kórsetedi. Sol sebepli inglís tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarma jasawda sóz qaysı kontekstte qollanılğanın jaqsılap analiz etip, onıń anıq mánisin bildiriw zárúr [1].

- Inglís tilindegi kóp mánisli sózlerge mısallar hám olardıń kontekstke qaray qaraqalpaq tiline túrlishe awdarmaları tòmendegishe:

Álbette, bul jerde bir neshe mánisli inglís sózler hám olardıń kontekstke qaray qaraqalpaq tiline túrli awdarmaları mısasında keltiremiz:

1. "Run" sózi:

- Sport kontekstinde: "juwırıw" dep awdarmalaw múmkin.

- Menejment kontekstinde: "basqariw" dep awdarmalaw múmkin.

- Kompyuter kontekstinde: "iske túsiriw" dep awdarma etiliwi múmkin, bul programmanı jumısqa túsiriwdi ańlatadı.

2. "Blue" sózi:

- Reń kontekstinde: reń retinde "kók" dep awdarma etiliwi múmkin.

- Sezimler yamasa keypiyat kontekstinde: "qayǵı" yamasa "úmitsizlik" dep awdarma etiliwi múmkin.

3. "Set" sózi:

- Geypara zattı ornatiw kontekstinde: "jiynaq" dep awdarma etiliwi múmkin.

- Bir gruppa adamlar kontekstinde: "joqari" yamasa "gruppa" dep awdarma etiliwi múmkin [5].

Bul mısallar kontekstte inglís tilindegi sózlerdiń qaraqalpaq tiline anıq awdarmasın qanday anıqlaw múmkínligin hám awdarmanı tańlawda kontekstti esapqa alıw qanshellilik zárúrligin kórsetedi.

Awdarmadaǵı mádeniy ayırmashılıqlar hám kontekst:

Inglís tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarmalawda mádeniy ayırmashılıqlar zárúrli rol oynaydı, sebebi olar tiyisli awdarmanı tańlawǵa tásir etiwı múmkin. Bázi atamalar yamasa sóz dizbekler basqa tilge tuwrı awdarma etilmegen kem ushraytuǵın mádeniy assosiyacalarǵa iye bolıwı múmkin. Mısal ushın, dástúrler, jergilikli ayırıqshalıqlar jáne social-mádeniy kontekstler inglís tilindegi birdey sózdiń mádeniy nuanslarǵa qaray qaraqalpaq tilinde bir neshe awdarmasına iye bolıwı múmkin. Sonday etip, awdarmalawda tekǵana sózdiń leksik mánisin emes al, bálki onıń social-mádeniy táreplerinde jetkize alatuǵın eń uyqas awdarmanı tańlaw ushın eki tildiń mádeniy qásiyetlerin esapqa alıw kerek [3]. Bul sózler hám sóz dizbeklerdiń tuwrı hám adekvat awdarmasın támiyinlew ushın eki tildi hám olardıń mádeniy dúzilisin tereń túsiniwdi talap etedi.

Álbette, inglís tilinen qaraqalpaq tiline tuwrı awdarmalaw ushın mádeniy kontekstti maslastırıwdı talap etetuǵın sóz yamasa sóz dizbeklerge mısallar tòmendegishe:

1. "Home": Qaraqalpaq mádeniyatında dástúriy úydiń bólek mánisi bolıwı múmkin, onı qaraqalpaq tilinde "úy" dep ataw múmkin.

2. "Family": Shańaraqtıń mádeniy mánisi hár bir mádeniyat ushın ayırıqsha bolıwı múmkin, sol sebepli qaraqalpaqsha awdarması "shańaraq" sóziniń ayırıqsha mánisine qaray pariq etiwı múmkin.

3. "Holiday": Túrli dástúriy bayramlar mádeniy táreplerine sáykes keletuǵın qaraqalpaq tilinde ayırıqsha atlarǵa iye [4].

Bul mısallar sóz yamasa sóz dizbeklerdi inglis tilinen qaraqalpaq tiline tuwrı awdarmalaw ushin mádeniy kontekstti esapqa alıw hám awdarmanı tekğana leksikalogik mánisin emes, bálki tiyisli social ortalıqtıń mádeniy jollarında jetkiziw ushin maslastırıw zárúr ekenligin kórsetedi.

Ámeliy mısallar:

- Kontekstli awdarmalardıń haqıyqıy úlgileri

Álbette, kontekstti esapqa alğan halda inglis tilindegi sózlerdi qaraqalpaq tiline awdarmalawdıń mısalları tómendegishe:

1. Kontekst: "She has a green thumb and loves to grow flowers in her garden."

Awdarması: "Onıń altın qollari bar hám ol óz bağında gúller ósiriwdi jaqsı kóredi."

2. Kontekst: "The concert was electrifying, the audience was on their feet dancing all night."

Awdarması: "Konsert ájayıp boldı, tamashagóyler ayaqta turip tún boyı oyinga tústi."

3. Kontekst: "He is feeling under the weather so he decided to stay home and rest."

Awdarması: " Onıń mazası joq edi, sonlıqtan ol úyde qalıwğa hám dem alıwğa qarar etti."

Bul mısallar kontekstte qaraqalpaq tiline awdarmanı tańlawdı qanday belgilewin, awdarmalawda hár bir konkret konteksttiń semantik reńin esapqa alıw qanshellilik zárúrligini kórsetedi.

- Kontekstke qaray birdey sózdiń túrli awdarma variantlarınıń talqılanıwı:

Sonday-aq, "light" inglis tilindegi sózin jáne onıń kontekstke qaray qaraqalpaq tilindegi túrli awdarmaların kórip shıǵayıq:

1. Kontekst: "Turn on the light."

Awdarması: Shıraqtı jaq. Sol kózqarastan "light" jaqtılıq deregi mánisin ańlatadı hám biz "shıraq" sózin qaraqalpaq tiline awdarmalawda paydalanamız.

2. Kontekst: "The room was filled with light."

Awdarması: "Bólme jaqtılıq penen toldırılğan edi."- Bul jerde "light" jaqtılıq yamasa svet mánisin ańlatadı jáne bul mánisti bildiriw ushin "svet" sózinen paydalanamız.

3. Kontekst: "She is a light in my life."

Awdarması: "Ol meniń omirimniń jariǵı." - Bul orında "light" metaforalıq mániste nur, zárúrli, jaqtılıq keltiretuǵın mánislerdi ańlatadı hám biz buni qaraqalpaq tilinde " nur " yamasa "baxt" sózin isletemiz [6].

Bul mısallar birdey "light" sóziniń qollanıw kontekstine qaray qaraqalpaq tilinde túrlishe awdarmalarğa iye bolıwı múmkinligin kórsetedi.

Bul maqalada inglis sózlerdiń qaraqalpaq tiline awdarmasına konteksttiń tásiiri talqılandı. Tiykargı pikirler hám juwmaqlar, atap aytqanda, tómendegı tiykargı pikirler usınıldı:

1. Konteksttiń áhmiyeti: Inglis tilinen qaraqalpaq tiline sózlerdiń anıq awdarmasın anıqlawda kontekst sheshiwshi rol oynaydı. Sózlerdiń túrli mánisleri hám nuansları olar qollanılgan kontekstke baylanıslı bolıwı múmkin, sol sebepli awdarmalawda kontekstti esapqa alıw zárúrli tárep bolıp tabıladı.

2. Mádeniy ayırmashılıqlar: eki tildiń mádeniy qásiyetleri uyqas awdarmanı tańlawğa tásir etedi. Bázi sózler yamasa sóz dizbekler ayırıqsha mádeniy assotsiatsiyalarga iye bolıwı múmkin, olardı mudamı tuwrı awdarma etip bolmaydı.

3. Ámeliy mısallar: Inglis tilinen qaraqalpaq tiline kontekstti inabatqa alǵan halda sózlerdi awdarmalawdıń real mısalları kontekst awdarmanı tańlawdı qanday belgilewi múmkinligin kórsetiw ushın usınıldı.

Sonday etip, maqalada awdarma processinde kontekst qanday zárúrli rol oynawı hám sózlerdi inglis tilinen qaraqalpaq tiline awdarmalawda berilgen mánistiń tuwrılıǵı hám adekvatlıǵın saqlap qalıw ushın barlıq táreplerdi esapqa alıw qanshellilik zárúrliǵı haqqında túsiniq berilgen.

Juwmaq. Juwmaq ornında sonı atap ótiw kerek, inglis tilinen qaraqalpaq tiline sóz hám sóz dizbeklerdi awdarmalawda kontekstti esapqa alıw zárúrli tárep bolıp tabıladı. Bul maqalada kórsetilgen kontekstke tiyisli awdarmanı tańlawǵa úlken tásir kórsetiwi múmkin, sebebi birdey sóz túrli kontekstlerde túrli mánislerge iye bolıwı múmkin. Bul ásirese, maqsetli tilde sóz yamasa sóz dizbeginiń anıq mánisi hám nuancın jetkiziw ushın júdá zárúrli bolıp tabıladı. Eki tildiń mádeniy ayırmashılıqları hám ayırıqsha nuansları, sonıń menen birge, kem ushraytuǵın social-mádeniy kontekstlerdi esapqa alǵan halda, tuwrı hám adekvat awdarmanı támiyinlew ushın kontekstti jaqsı analiz qılıw zárúr. Sóz yamasa sóz dizbegin qollanıw kontekstinde kórip shıǵıw anıq mánisti jetkiziw hám bul sóz menen birge keliwi múmkin bolǵan mánistiń uyǵın táreplerin alıw imkaniyatın beredi. Solay etip, kontekstti esapqa alıw professional hám sapalı awdarma ushın zárúr bolıp, onı jeterli dárejede bahalamaw nadurıs túsiniw hám mánistiń ózgeriwine alıp keliwi múmkin.

References:

1. Andre Lefevere. Translation/ History/ Culture. Australia. 2001
2. Greenberg. The M. I. T. Press, Cambridge, Massachusetts, 2002
3. Haberland H. Linguistics and pragmatics // Journal of pragmatics/ - Amsterdam: John Benjamin's, 2001. 8. Hartman R. I. Contrastive textology and translation. London. 1981.
4. Kalimbetov , S., & Matyakubova, K. (2016). THE TRANSLATION PROBLEMS OF POLYSEMANTIC AND MONOSEMANTIC WORDS FROM ENGLISH INTO KARAKALPAK AND RUSSIAN . ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 30(1), 134–136. извлечено от <https://science.karsu.uz/index.php/science/article/view/706>
5. Koblanova G.B., & Koblanova J.K. (2020). PROBLEMS OF TRANSLATING COMPLEX SENTENCES FROM ENGLISH INTO KARAKALPAK. Символ науки, (7), 28-29.
6. Koblanova G.B. (2020). Lexical-grammatical means in literary translation and problems of their translation. Инновационная наука, (7), 48-49.